

विज्ञान विषयातील घटकासाठी पंचकोशाधारित पाठ टाचण निर्मिती

सौ. विश्रंती जयसिंग कदम

जिजामाता ज्युनिअर कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, सातारा, महाराष्ट्र, भारत.

Article Info	ABSTRACT
Article History: Received: 15th Dec 2025 Accepted: 19th Dec 2025 Published: 20th Dec 2025	नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणानुसार देशाच्या शिक्षण व्यवस्थेमध्ये मोठा बदल होत आहे. NEP 2020 मध्ये विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास तसेच अनुभवाधारित आणि आनंदमय शिक्षणावरती दिलेला भर पाहता भारतीय तत्त्वज्ञानाचे पंचकोशीय पाठ टाचण यासाठी एक प्रभावी चौकट प्रदान करते. परंतु पंचकोशानुसार पाठ टाचण व अध्यापन तसेच शाळेमध्ये याची व्यवहार्य अंमलबजावणी व तिचे परिणाम यावर फारच कमी संशोधन आहे. त्यामुळे पंचकोशानुसार पाठ टाचण तयार केल्याने विद्यार्थ्यांच्या शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक व भावनिक क्षमतांचा विकास होतो का? याबद्दल वैज्ञानिक पुराव्यावर आधारित अभ्यासाची आवश्यकता आहे. शिक्षकांसाठी पंचकोशीय पाठ टाचण NEP 2020 च्या आधारे अध्यापनात नाविन्य आणण्यासाठी उपयुक्त साधन आहे. या संशोधनाचा उद्देश पंचकोशाधारित पाठ टाचण तयार करणे, त्याचा प्रत्यक्ष वर्गात वापर करून निरीक्षण करणे व चर्चा घडवणे हा आहे.
Keywords: पाठ टाचण, विज्ञान	

Plagiarism Check Report:

Tool Used: Turnitin

Date of Report: Dec 18, 2025

Similarity Index: 6%

Remarks: No significant matching text. All citations and matches are properly referenced. The manuscript is considered original.

Copyright © 2025 The Author(s). This is an open access article distributed under the Creative Commons Attribution License, (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

How to Cite: Kadam, V. J. (2025). विज्ञान विषयातील घटकासाठी पंचकोशाधारित पाठ टाचण निर्मिती. IIP: International Multidisciplinary Research Journal (IIPIMRJ), 2(IV), pp. 989–997.

2. प्रस्तावना (introduction)-

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण 2020 नुसार विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास हा केंद्रबिंदू मानला आहे. भारतीय तत्त्वज्ञानातील पंचकोश सिद्धांत (अन्नमय, प्राणमय, मनोमय, विज्ञानमय, आनंदमय कोश) याच सर्वांगीण विकासाला बळ देतो. म्हणून पंचकोशाचा शिक्षणात समावेश NEP 2020 मध्ये अत्यंत महत्वाचा मानण्यात आला आहे. पंचकोशावर आधारित पाठ टाचण ही NEP 2020 च्या अपेक्षा नुसार समग्र, अनुभवाधारित, आनंददायी अशी विद्यार्थी केंद्रित अध्यापनाची प्रभावी पद्धत आहे. परंतु पंचकोशाधारित पाठ टाचण योजना या क्षेत्रात फारच थोडे संशोधन उपलब्ध आहे. त्यामुळे एखादा पाठ घटक कसा सुरू करायचा, कोणते अनुभव द्यावे, कोणती कृती करायची, पाठ टाचण कसे तयार करायचे आणि त्या पाठाचे निरीक्षण कसे करायचे यावर चर्चा करून सुधारण्यासाठी शिफारशी सुचविणे हा या संशोधनाचा उद्देश आहे.

2.1. संशोधनाची उद्दिष्टे (Research objectives)-

- 1) घटकाचा पंचकोशाशी असलेला संबंध स्पष्ट करणे.
- 2) पंचकोशीय पाठ टाचण विकसित करणे.
- 3) पंचकोशाधारित पाठाचे निरीक्षण करून त्यावर चर्चा घडविणे.

3. संबंधित संशोधनाचा आढावा (Review of Related Studies)-

पंचकोश भारतीय तत्त्वज्ञानातील समग्र विकासाची संकल्पना असून तिचा शिक्षण क्षेत्रात वापर वाढत आहे. Awasthi & Mishra (2019), Paijwar (2020) आणि Chapagain (2021) यांनी केलेल्या अभ्यासांत पंचकोश विद्यार्थ्यांच्या शारीरिक सक्रियता, भावनिक संतुलन, बौद्धिक विकास आणि आत्ममूल्य वाढ यांना आधार देणारे प्रभावी मॉडेल असल्याचे नमूद केले आहे. या अभ्यासांत पंचकोशाचे पाचही स्तर शिक्षण प्रक्रियेत समाविष्ट झाले तर व्यक्तीचे संपूर्ण व्यक्तिमत्त्व विकसित होते, असे निष्कर्ष नोंदले आहेत.

Jain & Chawla (2020) यांनी केलेल्या प्रयोगात्मक अभ्यासात पंचकोशावर आधारित उपक्रम राबवल्यावर विद्यार्थ्यांचा भावनिक सहभाग (मनोमय) व सक्रिय सहभाग (प्राणमय) लक्षणीयरीत्या वाढल्याचे दिसले.

Prakash (2021) यांच्या अभ्यासात पंचकोशाधारित क्रियाकलापांमुळे मुलांची निरीक्षण क्षमता, संवाद कौशल्ये आणि गट-कार्य कौशल्ये सुधाल्याचे आढळले.

Patel (2018) आणि Sandhu (2020) यांनी विज्ञानातील हाताळण्याजोग्या क्रियाकलापांचा (experiments) विद्यार्थ्यांच्या संकल्पनात्मक समजावर सकारात्मक परिणाम असल्याचा निष्कर्ष काढला. हे अन्नमय – विज्ञानमय पातळीशी सुसंगत आहे. विद्यार्थ्यांच्या कुतूहल, प्रश्न विचारण्याची क्षमता व समस्या सोडवण्याची वृत्ती वाढवण्यासाठी “activity-based learning” प्रभावी असल्याचे अनेक अभ्यासांनी सिद्ध केले आहे. हे प्राणमय व मनोमय कोशाशी संलग्न आहे.

Kumar & Rao (2021) यांच्या अभ्यासात वैज्ञानिक संकल्पना शिकताना विद्यार्थ्यांचा भावनिक सहभाग (affective engagement) वाढल्यास त्यांच्या आकलनात अधिक टिकाव (retention) राहतो, असे दिसले.

विज्ञान शिकण्यात आनंद, आश्चर्य, प्रेरणा असे घटक असल्यास विद्यार्थ्यांची आत्म-जिज्ञासा (आनंदमय) वाढते, असे Holistic Science Education अभ्यासांमध्ये नमूद आहे.

Shukla (2022) यांनी पंचकोशाधारित धडे तयार करून 6 आठवड्यांच्या हस्तक्षेपानंतर विद्यार्थ्यांचा सहभाग, स्मरणशक्ती व समस्या सोडवण्याची क्षमता सुधारली असल्याचे नमूद केले.

Deshmukh (2021) यांच्या action-research मध्ये पंचकोशावर आधारित पाठ-टाचण विद्यार्थ्यांना सक्रिय, आनंदी आणि सहयोगी शिकणारे बनवतात, असा निष्कर्ष मिळाला.

4. संशोधन पद्धती (Research methodology)-

4.1 पद्धती (Method)- प्रायोगिक पद्धतीने पाठ टाचणाची निर्मिती केली आहे व निरीक्षण तक्त्याच्या आधारे त्याची

परिणामकारकता अभ्यासली आहे.

4.2 संशोधन साधन (Research Tool)- माहिती गोळा करण्यासाठी पंचकोशाधारीत निरीक्षण गुणनोंद तक्ता तयार करून पदनिश्चयन श्रेणीनुसार पाठ टाचणाची परिणामकारकता अभ्यासण्यात आली.

5. माहिती विश्लेषण (Data analysis)-

प्रस्तुत संशोधनासाठी विज्ञान विषयातील इयत्ता 5 वी चा 'ऊर्जा' हा घटक निवडलेला आहे. प्राप्त माहितीचे विश्लेषण उद्दिष्ट निहाय पुढीलप्रमाणे दिले आहे.

5.1 घटकाचा पंचकोशाशी असलेला संबंध –

अन्नमय कोश- संतुलित आहारातून ऊर्जा निर्मिती- विद्यार्थ्यांनी उड्या मारल्यानंतर स्वतःच्या अनुभवाचे निरीक्षण केले.

निष्कर्ष- विद्यार्थ्यांचा शारीरिक सहभाग उच्च राहिला. ऊर्जा संकल्पना अनुभवातून स्पष्ट झाली.

प्राणमय कोश- शिक्षकाने प्राणायाम करून घेऊन ऊर्जा जाणण्याचा अनुभव दिला. विद्यार्थ्यांनी थकवा वा ताजेपणा अनुभवून निरीक्षण नोंदवले.

निष्कर्ष- प्राणमय कोश ऊर्जा संवर्धनाशी थेट निगडित असून पर्यावरण शिक्षणाचे मूल्य शिकवते.

मनोमय कोश- शिक्षकाने घरातील ऊर्जा वाया जाण्याची कारणे या विषयावर समूह चर्चा घेतली. विद्यार्थी स्वतः भावनिक पातळीवर जोडले गेले.

निष्कर्ष- मनोमय कोश जागृतीमुळे विद्यार्थी ऊर्जा बचतीची जबाबदारी स्वीकारतात.

विज्ञानमय कोश- ऊर्जा प्रकार, रूपांतरण प्रत्यक्ष प्रयोगाद्वारे समजून दिले. विद्यार्थ्यांनी प्रयोगाचे निष्कर्ष मांडले.

निष्कर्ष - विवेक, तर्क, विचारशक्ती, निरीक्षण क्षमता विकसित होते.

आनंदमय कोश- "ऊर्जा बचत घोषवाक्य" हा उपक्रम घेतला. विद्यार्थ्यांनी आनंदाने घोषवाक्य तयार केली.

निष्कर्ष- आनंदमय कोश अध्यापनामुळे विद्यार्थी ऊर्जा संवर्धनाला कर्तव्य नव्हे तर आनंद म्हणून स्वीकारतात.

5.2 पंचकोशीय पाठ टाचण विकसित करणे –

हरबार्टची पंचपदी, अध्ययन अध्यापनाची रचनात्मक पद्धत असून ती अधिक तर्कशुद्ध व क्रमबद्ध आहे. त्यामुळे हरबार्टच्या पंचपदी नुसार जाणीवपूर्वक पंचकोश बसवण्याचा प्रयत्न केला. पंचकोश आणि हरबार्ट ची पंचपदी हे दोन वेगळे तत्त्वज्ञान असले तरी त्यांच्या एकत्रित पाठ टाचणामुळे विद्यार्थ्यांची समग्र, मनोवैज्ञानिक आणि कार्यात्मक शिक्षणाची आवश्यकता पूर्ण होईल.

विज्ञान विषयातील 'ऊर्जा' या घटकासाठी पंचकोशाधारित केलेल्या पाठ टाचण निर्मितीचा नमुना पुढे दिला आहे.

पाठ टाचण नमुना

विषय शिक्षकाचे नाव- सौ.कदम विश्रंती जयसिंग

विषय- विज्ञान इयत्ता- 5 वी, वेळ -40 मि.

घटक - पदार्थ वस्तू आणि ऊर्जा

उपघटक - ऊर्जा

अध्यापन पद्धती- खेळ, प्रयोग, निरीक्षण पद्धती, चर्चा पद्धती

उद्दिष्ट- 1) शरीराला ऊर्जा का लागते हे प्रत्यक्ष अनुभवातून जाणणे.

2) ऊर्जेचे प्रकार खेळाद्वारे समजून देणे.

3) ऊर्जेचे रूपांतरण प्रत्यक्ष प्रयोगातून समजून देणे.

4) ऊर्जा वाया न घालवण्याचे मानसिक भान विकसित करणे.

5) ऊर्जा संवर्धनाचा आनंद अनुभवणे.

पाठाच्या पायऱ्या	पाठ्यांश	शैक्षणिक साधने	शिक्षक कृती	विद्यार्थी कृती	पंचकोश
प्रस्तावना आणि विषय विवेचन	शारीरिक हालचाल ऊर्जा व्याख्या		तुम्ही दररोज कोणत्या हालचाली करता ? शरीराला ह्या हालचाली करण्यासाठी कशाची आवश्यकता असते ? म्हणजेच, कार्य करण्याची ही जी क्षमता आहे तिलाच ऊर्जा असे म्हणतात. विद्यार्थ्यांना 30 सेकंद उड्या मारण्यास सांगतात. उड्या मारल्यानंतर तुम्हाला शरीरात कोणते बदल जाणवले? शरीरात हे बदल का होत असतील ? आता आपण तुम्हाला आलेला थकवा किंवा धाप घालवण्यासाठी एक मिनिट प्राणायाम करूयात. आता कसे वाटते? आता आपण सर्वांनी एक प्रेरक मंत्र म्हणूयात, 'मी ऊर्जावान आहे' हा प्रेरक मंत्र सर्वांनी पाच वेळा म्हणा. आपण या सर्व हालचाली करतो त्यासाठी ऊर्जा कोठून मिळते? आपणाला संतुलित आहारातून ऊर्जा मिळेल की पिझ्झा, बर्गर मॅगी यासारख्या पदार्थांमधून मिळेल. मग आज पासून पिझ्झा, बर्गर, मॅगी हे सर्व पदार्थ बंद करूयात.	धावणे, उड्या मारणे, बसणे, उठणे, पकडणे ऊर्जेची श्रवण करतात उड्या मारतात घाम आला, धाप, उष्णता, थकवा वाढला हे काम करताना शरीराला जास्त ऊर्जा लागते. प्राणायाम करतात. शांत व छान. प्रेरक मंत्र म्हणतात अन्नातून संतुलित आहारातून लक्षपूर्वक ऐकतात	प्राणमय कोश अन्नमय कोश
	ऊर्जेचे प्रकार उष्णता, प्रकाश, ध्वनी, विद्युत, पवन, रासायनिक ऊर्जा, यांत्रिक	उष्णतेची रूपे तक्ता	ऊर्जेचे प्रकार विविध उदाहरणांद्वारे व खेळातून समजून देतात. ऊर्जेच्या प्रकारांचे दृढीकरण होण्यासाठी शिक्षक 'ओळखा पाहू मी कोण' हा खेळ घेतात. मी आवाज करतो. मी खोली उजळवितो. मी तापमान वाढवितो. मी वाऱ्याच्या हालचालीमुळे निर्माण होते. ऊर्जेचे रूपांतर छोट्या प्रयोगातून	समजून घेतात खेळात सहभागी होतात ध्वनि ऊर्जा प्रकाश ऊर्जा उष्णता ऊर्जा पवन ऊर्जा	

	ऊर्जा. ऊर्जा कधीच नष्ट होत नाही ती एका रूपातून दुसऱ्या रूपात जाते.	टॉर्च मेणबत्ती, आगपेटी	समजून देतात. विद्यार्थ्याला समोर बोलवून टॉर्च लावण्यास सांगतात. टॉर्च मध्ये कोणती ऊर्जा असते? टॉर्च लावल्यानंतर काय झाले? एका विद्यार्थ्याला मेणबत्ती पेटवण्यास सांगतात. मेणबत्ती मध्ये कोणती ऊर्जा असते? मेणबत्ती प्रज्वलित झाल्यानंतर काय झाले ते सांगा ? म्हणजेच ऊर्जा कधीही नष्ट होत नाही. पण नेमके काय होते ?	निरीक्षण करतात सहभागी होतात टॉर्च लावतो विद्युत ऊर्जा प्रकाश ऊर्जा निर्माण झाली मेणबत्ती प्रज्वलित करतो रासायनिक उष्णता आणि प्रकाश ऊर्जा निर्माण झाली. ऊर्जेचे एका प्रकारातून दुसऱ्या प्रकारात रूपांतर होते	विज्ञानमय कोश
	कोणतीही ऊर्जा निर्माण होण्यासाठी पर्यावरणातील साधनांचा वापर होतोच खर्चही येतो म्हणूनच "ऊर्जेचा अपव्यय टाळा "		घरातील ऊर्जा वाया जाण्याची कारणे यावर समूह चर्चा घडवून आणतात.	भावनिक पातळीवर जाऊन चर्चेत सहभागी होतात.	मनोमय कोश
	ऊर्जाबचत ऊर्जेचा वापर कमीत कमी करण्याची सवय	पंखा	ऊर्जा बचत ही संकल्पना समजून देण्यासाठी शिक्षक विद्यार्थ्यांना वर्गात सुरू असणाऱ्या पंख्याचे निरीक्षण करण्यास सांगतात. पंख्याचा आत्ताचा वेग किती आहे. आता पंखा 3 च्या वेगावरती ठेवा. 3 च्या वेगावरती काय जाणवते. ऊर्जे संदर्भात काय म्हणता येईल. म्हणजेच ऊर्जेची बचत होते.	निरीक्षण करतात. 5 पुरेसे थंड आहे 5 च्या वेगाने जास्त ऊर्जा खर्च होते 3 च्या वेगाने कमी ऊर्जा खर्च होते.	

			ऊर्जा बचती संदर्भात घोषवाक्य तयार करून घेतात.	घोषवाक्य आनंदाने तयार करतात	आनंदमय कोश
संकलन			1) ऊर्जा म्हणजे काय? 2) ऊर्जेचे प्रकार कोणते? 3) तुमच्या घरातील पाच उपकरणांचे ऊर्जा रूपांतरण लिहा.	काम करण्याची क्षमता उष्णता, प्रकाश, रासायनिक, यांत्रिक, ध्वनी ऊर्जा रूपांतरण लिहितात.	
उपयोजन			1) 'ऊर्जा वाचवा' या संदर्भात तुमचे संकल्प लिहा.	ऊर्जा बचती बाबतचे संकल्प लिहितात	
उपक्रम			"नको ऊर्जेचा अपव्यय" यावरती छोटी कथा तयार करा किंवा पोस्टर तयार करा.	कथा लिहितात पोस्टर तयार करतात.	

5.3 पंचकोशाधारित पाठाचे निरीक्षण -

पंचकोशाधारित केलेल्या पाठ निर्मिती नंतर त्याची परिणामकारकता पाहण्यात आली, त्यासाठी निर्मित केलेल्या पाठ टाचणाच्या मदतीने पाठ घेण्यात आला व त्या पाठाचे निरीक्षण पदनिश्चयन श्रेणीच्या आधारे तीन शिक्षकांनी केले. त्यांनी केलेल्या श्रेणीचे विश्लेषण पुढे दिले आहे.

कोष्टक क्र.1

पंचकोश आधारित गुणदान तक्ता

अ.क्र.	आयाम (पंचकोश)	निरीक्षणाचे केंद्रस्थान (Key Areas)	कमाल गुण (Max Score)	प्राप्त गुण (Observed Score) तीन शिक्षकांनी केलेले निरीक्षण			शेकडा गुण %
1.	अन्नमय कोश	A. शारीरिक वातावरण/व्यवस्था: वर्गातील सोयी आणि साधने.	3	3	3	2	88.88 %
		B. शारीरिक अभिव्यक्ती: शिक्षकाची स्पष्टता आणि सामग्रीचा योग्य वापर.	3	3	3	2	88.88 %
		अन्नमय कोशाचे एकूण गुण:	6	6	6	4	88.88 %
2.	प्राणमय कोश	A. वर्गातील उत्साह आणि ऊर्जा पातळी: सकारात्मक वातावरण निर्मिती.	3	2	3	2	77.77 %
		B. पाठाची गती आणि लय: वेळेचे	3	2	3	2	77.77 %

		नियोजन आणि गती नियंत्रण.					%
		प्राणमय कोशाचे एकूण गुण:	6	4	6	4	77.77%
3.	मनोमय कोश	A. भावनिक सुसंवाद: शिक्षक-विद्यार्थी संबंध आणि सकारात्मक संवाद.	3	2	3	3	88.88%
		B. मानसिक सहभाग: विद्यार्थ्यांकडून विचार आणि प्रतिसादाला प्रोत्साहन.	3	3	3	3	100%
		मनोमय कोशाचे एकूण गुण:	6	5	6	6	94.44%
4.	विज्ञानमय कोश	A. विषय ज्ञानाची खोली आणि अचूकता: संकल्पनांची स्पष्टता.	3	3	3	3	100%
		B. उच्च-क्रम विचार कौशल्ये: विश्लेषण, संश्लेषण आणि विवेकशक्तीचा विकास.	3	3	3	2	88.88%
		विज्ञानमय कोशाचे एकूण गुण:	6	6	6	5	94.44%
5.	आनंदमय कोश	A. समग्र कल्याणाची भावना: आनंद आणि समाधानाचे वातावरण.	3	3	3	2	88.88%
		B. मूल्यांशी जोडणी/उद्देश: आत्म-जागरूकता आणि नैतिक जोडणी.	3	3	3	3	100%
		आनंदमय कोशाचे एकूण गुण:	6	6	6	5	94.44%
		पाठाचे एकूण गुण:	30	27	30	24	90%

- 1) अन्नमय या कोशात शिक्षकाने उत्कृष्ट कामगिरी केली आहे. वर्गातील वातावरण, सोयी आणि साधने, तसेच शिक्षकाची स्पष्ट शारीरिक अभिव्यक्ती (उदा. देहबोली, हावभाव) प्रभावी आहेत. तिन्ही शिक्षकांनी या कोशात जवळपास समान गुण दिले आहेत, जे या आयामामध्ये असलेली सातत्यता दर्शवते.
- 2) प्राणमय या कोशातील गुण इतर कोशांच्या तुलनेत किंचित कमी आहेत. (77.77%). सुधारणेची संधी: वर्गातील उत्साह आणि ऊर्जा पातळी वाढवण्याची गरज आहे. तसेच, पाठाची गती आणि लय (वेळेचे व्यवस्थापन, संक्रमणे) अधिक प्रभावी करता येईल.
- 3) मनोमय हा आयाम सर्वात मजबूत आहे. विशेषतः मानसिक सहभाग (विद्यार्थ्यांकडून विचार आणि प्रतिसादाला प्रोत्साहन) या उप-आयामात 100% गुण मिळाले आहेत, जे शिक्षकाच्या विद्यार्थ्यांच्या सक्रियतेला प्रोत्साहन देण्याच्या क्षमतेचे उत्कृष्ट यश आहे. सकारात्मक संवाद (88.88%) देखील खूप प्रभावी आहे.
- 4) मनोमय कोशाप्रमाणेच विज्ञानमय हा कोशही अत्यंत मजबूत आहे. विषय ज्ञानाची खोली आणि अचूकता (संकल्पनांची स्पष्टता) याबद्दल 100% गुण मिळाले आहेत, याचा अर्थ शिक्षकाचे विषयावर उत्कृष्ट प्रभुत्व आहे. उच्च-क्रम विचार कौशल्ये (विश्लेषण, संश्लेषण, विवेकशक्ती) मध्ये 88.88% गुण मिळाले आहेत.

- 5) आनंदमय हा आयामही उत्कृष्ट आहे. मूल्यांशी जोडणी/उद्देश (आत्म-जागरूकता आणि नैतिक जोडणी) या उप-आयामात 100% गुण मिळाले आहेत, हे शिक्षकांच्या नैतिक आणि मूल्याधिष्ठित शिक्षणावरील भर दर्शवते. वर्गातील आनंद आणि समाधानाचे वातावरण (88.88%) देखील खूप चांगले आहे.
- 6) एकूण 30 गुणांपैकी 27 (शिक्षक 1), 30 (शिक्षक 2), आणि 24 (शिक्षक 3) गुण प्राप्त झाले आहेत. पाठाचे एकूण सरासरी गुण 90% आहेत, जे दर्शवते की एकूण अध्यापन कार्य खूप चांगले आहे.
- 7) पंचकोशाधारित पाठ टाचण हे शिक्षकांच्या अध्यापनातून विद्यार्थ्यांमध्ये जाणीवपूर्वक पंचकोश विकसित करण्यास सहाय्यभूत ठरते.

6. चर्चा (Discussion)-

संशोधनाच्या निष्कर्षातून हे सिद्ध होते की, पंचकोशीय पाठ टाचण विद्यार्थ्यांना हालचाल, भावनिक प्रतिसाद, निरीक्षण, प्रयोग व मूल्यविचार या सर्व स्तरावर शिकण्याची संधी देते, म्हणूनच विषयातील विविध घटकांसाठी पंचकोशाधारित पाठ टाचण तयार करणे शैक्षणिक दृष्ट्या महत्वाचे ठरते. विद्यार्थी केवळ ज्ञान घेणारे न राहता स्वतः अनुभव घेऊन शिकणारे, भावनिकदृष्ट्या स्थिर, मूल्य समृद्ध बनतात. भविष्यातील शिक्षण पद्धती म्हणून पंचकोशीय टाचण अत्यंत उपयुक्त आहे. हे पाठ टाचण विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी उपयुक्त असले तरी वेळ, साधने, प्रशिक्षित शिक्षक आणि मूल्यांकनातील स्पष्टतेचा अभाव यामुळे अंमलबजावणीत अडचणी येतात. योग्य प्रशिक्षण व नमुना पाठ टाचण दिल्यास NEP 2020 अंतर्गत पंचकोशानुसार अध्यापन प्रभावीपणे राबवता येईल.

7. निष्कर्ष (Conclusion)-

या संशोधनातून पुढील निष्कर्ष काढता येतील.

- 1) पंचकोशा नुसार पाठ टाचण विकसित करणे ही आधुनिक शिक्षणातील एक आवश्यक गरज आहे. NEP- 2020 च्या Holistic learning या उद्दिष्टांना समर्थन देणारी ही पद्धत भविष्यातील अध्यापनाचे महत्वाचे साधन ठरू शकते.
- 2) पंचकोशानुसार तयार केलेले पाठ टाचण विद्यार्थ्यांच्या शिकण्याच्या पाच ही स्तरावर सकारात्मक प्रयत्न करते.
- 3) पंचकोशाधारित पाठ टाचणानुसार घेतलेला पाठ विद्यार्थ्यांच्या शिकण्याची गती, गुणवत्ता व समज वाढवते. व्यवहारातील उपयोगामुळे शिक्षण 'काय' वरून 'कसे' पर्यंत पोहोचते.

8. मर्यादा-

- 1) हे पाठ टाचण इयत्ता 5 वी च्या विज्ञान विषयातील 'ऊर्जा' या घटका पुरतेच मर्यादित आहे.
- 2) पंचकोशाधारित पाठ टाचण विषयांच्या सर्व भागांसाठी नेहमी लागू होईलच असे नाही.
- 3) पारंपारिक पद्धतीने मूल्यांकन करणे अवघड असते. त्यासाठी रूब्रीक, निरीक्षण, पोर्टफोलिओ यासारखी नवीन मूल्यांकन साधने वापरावी लागतात.

9. शिफारशी-

- 1) पंचकोशानुसार अध्यापनासाठी विशेष कार्यशाळा आणि प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करावेत.
- 2) सर्व विषयांसाठी पंचकोशीय पाठ टाचणाचे नमुने विकसित करावेत.
- 3) पंचकोशानुसार मूल्यांकनासाठी रूब्रीक, निरीक्षण, पोर्टफोलिओ यासारखी मूल्यांकन साधने विकसित करावीत.
- 4) भविष्यात मोठ्या प्रमाणावर अधिक संशोधन करून विविध वयोगटावर त्याचा परिणाम तपासावा.

संदर्भ (References)-

1. NEP(2020).National Education Policy 2020. ministry of Education, Government of India.
2. NCERT.(2021).Unmukh Teacher handbook for holistic development. National Council of Educational Research and Training
3. Chapagain,P.(2021).Panchkosh; Foundations for holistic child development. journal of Indian Indian Educational Thought ,12(2),45-52.
4. Shukla,V.(2022).Development and implementation of Panchkosha based lesson plans for enhancing classroom participation. Indian journal of Education and Psychology ,18(2),112-120.
5. NCERT.(2021),Unmukh: Teacher handbook for holistic development. National Council of Educational Research and Training.